

За реакцією на збурювальні чинники систему домогосподарств на макроекономічному рівні класифіковано до активних, оскільки за будь-якої зовнішньої дії навколишнього середовища у системі домогосподарства виникає відповідна реакція і протидія. За відсутності будь-яких зовнішніх впливів зі сторони навколишнього середовища система домогосподарства може зберігати свій теперішній стан досить тривало, що свідчить про властивість рівноваги системи. Крім цього, її характеризує така класифікаційна ознака, як стійкість, тобто здатність повертатись у стан рівноваги після виведення її з цього стану в наслідок впливу зовнішніх збурювальних чинників навколишнього середовища.

Система домогосподарств на макроекономічному рівні успішно функціонує в навколишньому середовищі завдяки пристосованості та узгодженості з ним. Основними характерними рисами зовнішнього середовища системи домогосподарств є його складність, рухомість та невизначеність. Складність навколишнього середовища виявляється через неймовірно велику кількість можливих факторів впливу. Рухомість навколишнього середовища означає частоту змін цих факторів впливу. Невизначеність навколишнього середовища проявляється у неможливості повного прогнозування усіх факторів впливу та ступеня їхнього впливу на систему.

Навколишнє середовище у вигляді державного апарату має змогу здійснювати управління системою домогосподарств на макроекономічному рівні. Це управління здійснюється за допомогою фіскальної та монетарної економічної політики і має найбільший вплив на споживчу та заощаджувальну економічні дії системи домогосподарств на макроекономічному рівні.

Визначення системи домогосподарств на макроекономічному рівні в контексті кібернетичного дослідження можна представити так: система домогосподарств країни – це одна з важливих підсистем складної динамічної економічної системи країни, елементами якої є всі домогосподарства, розміщені на території цієї країни, які взаємодіють між собою як цілісний комплекс за допомогою рівноправних інформаційних та матеріальних зв'язків, визначених закономірностей, з умовною наближеністю до абсолютної адитивності елементів та яка має агреговані властивості всіх окремо взятих домогосподарств.

Висновки. Отже, систему домогосподарств України на макроекономічному рівні описано та проаналізовано з урахуванням положень теорії систем і системного аналізу. Вперше застосовано загальні принципи дослідження складних об'єктів, методи системного вивчення та методологію аналізу слабо структурованої проблеми функціонування системи домогосподарств на макроекономічному рівні та взаємодії її елементів із навколишнім середовищем.

Наступними перспективними напрямками дослідження може бути застосування методів системного аналізу для поглиблення знань щодо структури та функціонування домогосподарства як системи на мікроекономічному рівні. Теоретичні засади, запропоновані в дослідженні, можна використати як основу для практичного покращення ефективності управління у системі домогосподарств України на макроекономічному рівні.

Література

1. Жулавський А. Домогосподарство в системі еколого-економічних відносин / Аркадій Жулавський, Ольга Каленська // Вісник СумДУ : зб. наук. праць. – Сер.: Економіка. – 2009. – № 2. – С. 59-63.
2. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: Сучасна парадигма та доміанти розвитку : монографія / Тетяна Олексіївна Кізіма. – К. : Вид-во "Знання", 2010. – 431 с.
3. Литвак М.Л. Домогосподарство в умовах перехідної економіки інверсійного типу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.01.01 – "Економічна теорія" / Марина Леонідівна Литвак; КНУ ім. Тараса Шевченка. – К. : Вид-во "Либідь", 2005. – 16 с.
4. Станкевич Ю.Ю. Домогосподарство в ринковій економічній системі та його відображення у світовій економічній думці ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.01 – "Економічна теорія та історія економічної думки" / Юлія Юрївна Станкевич; КНЕУ ім. Вадима Гетьмана. – К., 2010. – 19 с.

Жук Н.А., Здрок В.В. Анализ структуры и функций системы домохозяйств Украины на макроэкономическом уровне

С помощью системного подхода рассмотрена структура и функции системы домохозяйств Украины на макроэкономическом уровне, проведен анализ взаимодействия ее элементов и окружающей среды. Осуществлена классификация свойств системы домохозяйств Украины, представлено определение системы домохозяйств страны в контексте кибернетического исследования. Результаты исследования можно использовать в качестве методологической основы для практического улучшения эффективности управления в системе домохозяйств Украины на макроэкономическом уровне.

Ключевые слова: домохозяйство, система домохозяйств, системный анализ, макроэкономический уровень.

Zhuk M.O., Zdrok V.V. The Analysis of the Structure and Functions of the Household System of Ukraine at the Macroeconomic Level

The structure and functions of the household system of Ukraine at the macroeconomic level was considered and the analysis of interaction of its elements and the environment was conducted with the help of system approach. The classification of the properties of Ukraine's household system was made. The definition of the household system of the country in the context of cybernetic research is proposed. The results of the study can be used as a theoretical basis for improvement of the effectiveness of management processes in households at the macroeconomic level.

Key words: household, household system, system analysis, macroeconomic level.

УДК 338.5

Аспір. Я.М. Кінчарська; доц. І.І. Малярчук, канд. екон. наук – Українська академія друкарства

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Шляхом узагальнення наукового доробку та за результатами власних теоретичних досліджень доведено пріоритетність формування системи економічної безпеки для кожного суб'єкта господарювання як найбільш важливої умови виживання та розвитку в сучасних реаліях ведення бізнесу в Україні. Сформовано вимоги до системи економічної безпеки підприємства, принципи її проектування та організації; розглянуто функції системи економічної безпеки підприємства та деталізовано їх завданнями, що вона повинна вирішувати; розроблено структуру механізму економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: система економічної безпеки підприємства, принципи, функції, завдання, механізм економічної безпеки.

Постановка проблеми. З розвитком ринкових відносин в Україні вітчизняні підприємства зіткнулися із істотним зменшенням прямої державної підтримки їх діяльності та необхідністю створення умов для свого безпечного розвитку власними силами. Стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин багато в чому залежить від наявності надійної системи економічної безпеки. Сучасне підприємство знаходиться в умовах безперервної зміни зовнішнього середовища його існування. Ця нестабільність вимагає від суб'єктів господарювання постійної адаптації, зокрема пошуку нових і вдосконалення вже відомих засобів забезпечення системи економічної безпеки задля досягнення економічних і соціальних цілей діяльності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні основи економічної безпеки підприємства досліджено у роботах багатьох вітчизняних і закордонних вчених, серед яких О. Арефєва, В. Белорукова, М. Бендиков, В. Горбулін, О. Ляшенко, Є. Олейников, В. Пономаренко, Є. Раздіна, С. Реверчук, М. Флейчук, В. Франчук, І. Циглик, А. Штангрет та ін. Водночас варто зазначити, що науковці ще недостатньою мірою дослідили питання формування системи безпеки як складової частини сталого економічного розвитку.

Мета дослідження зводиться до вивчення та узагальнення наукового доробку та на основі цього – розроблення механізму економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні забезпечення безпеки вітчизняної економіки – комплексна системна проблема. Її потрібно розглядати в широкому контексті розвитку країни та враховувати наявність різноманітних чинників і загроз економічного характеру. Ця обставина вимагає проведення глибоких наукових досліджень фундаментального характеру в галузі управління економічними системами, зосередження уваги на напрямках, які мають ключове значення, створенні механізмів забезпечення їх реалізації та захисту. Одним з таких механізмів є формування системи економічної безпеки на підприємстві.

Першим кроком у напрямі формування економічної безпеки підприємства є оцінювання її досягнутого рівня. Підходів до системи оцінювання економічної безпеки доволі багато. Зазвичай, така система охоплює кількісні та якісні характеристики ресурсного, виробничого, науково-технічного потенціалу, ефективність його використання і розвитку, структурного перетворення виробництва, конкурентоспроможності продукції, можливості адаптації до нових умов. Комплексну оцінку рівня економічної безпеки дає сукупність вибраних показників за функціональними складовими безпеки.

Вибір системи показників, як і функціональних складових економічної безпеки, залежить від специфіки виробничої діяльності підприємства: галузевої приналежності, виду підприємства, організаційно-правової форми, масштабу діяльності тощо. Немає єдиного узагальнюючого показника економічної безпеки, однак за кожною функціональною складовою можна вибрати найбільш доцільні, з яких вимальовується загальна картина рівня економічної безпеки. До таких показників належать, передусім, показники фінансових результатів та фінансового стану підприємства – прибутки, рентабельності, ділової активності,

фінансової стійкості; показники операційної активності конкурентоспроможності продукції та підприємства, ефективності й окупності інвестицій. Особливе значення для повноцінної комплексної оцінки економічної безпеки підприємства має система показників ефективності використання виробничих ресурсів: трудових, технічних, матеріальних [1].

Система економічної безпеки підприємства має відповідати певним вимогам. По-перше, недопустимо, коли вона шаблонна. На кожному підприємстві вона має бути унікальною, оскільки залежить від особливостей кожного підприємства: рівня розвитку, структури, величини, виробничого потенціалу та ефективності його використання, напряму діяльності, кваліфікації кадрів, конкурентного середовища, ризиковості виробництва тощо.

По-друге, система безпеки підприємства повинна бути самостійною, відокремленою від аналогічних систем інших виробничих одиниць. Однак її відособленість відносна. Багато завдань, що постає перед системою безпеки підприємства, не може бути виконано самостійно, без необхідних рішень, прийнятих на вищому рівні, передусім на державному. Діяльність служби безпеки конкретного підприємства залежить також від активності протидії служб безпеки конкурентів. Вона створюється та функціонує на основі прийнятих у краї законодавчих актів, за наявності захисту, рівня підготовки та кваліфікації кадрів тощо.

По-третє, система безпеки підприємства повинна бути комплексною. Вона покликана забезпечити безпеку економічну, науково-технічну, кадрову, інтелектуальну, інформаційну тощо. До її складу повинні входити відповідні елементи, органи, сили, засоби. Тільки комплексність системи економічної безпеки може гарантувати надійність безпеки підприємства.

По-четверте, основними компонентами системи повинні бути дієвість і ефективність, оскільки унікальність, самостійність та комплексність не дають гарантій, що система економічної безпеки функціонує ефективно [3]. Така система економічної безпеки забезпечує можливість розробити стратегію і тактику розвитку підприємства, оцінити перспективи його зростання, зменшити наслідки негативного впливу нових загроз та небезпек.

Не менш важливим аспектом формування системи економічної безпеки підприємства є розроблення принципів її проектування та організації. Відтак, система економічної безпеки може бути побудована на основі одного з таких принципів:

1. Пріоритет заходів попередження. Зміст цього принципу полягає у своєчасному виявленні тенденцій і передумов, що сприяють розвитку загроз економічного стану підприємства.
2. Законність. Заходи економічної безпеки підприємства розробляються на основі та в межах діючих правових актів.
3. Комплексне застосування сил і коштів. Для забезпечення економічної безпеки використовуються всі наявні у розпорядженні підприємства ресурси та кошти.
4. Координація та взаємодія ззовні й усередині підприємства. Тобто протидія загрозам здійснюється завдяки об'єднанню зусиль усіх підрозділів і служб підприємств.

- Компетентність. Працівники мають вирішувати питання безпеки на професіональному рівні.
- Економічна доцільність. Вартість фінансових витрат на забезпечення економічної безпеки підприємства не повинна перевищувати оптимального рівня, при якому губиться економічний зміст їх застосування.
- Планова основа діяльності. Діяльність із забезпечення безпеки потрібно будувати на основі комплексної програми забезпечення безпеки підприємства, підпрограм забезпечення безпеки за основними її видами та розробленими для їх виконання планами роботи підрозділів підприємства.
- Системність. Цей принцип припускає врахування всіх факторів, які здійснюють вплив на безпеку підприємства [2].

Забезпечення стійкого розвитку підприємства потребує формування системи економічної безпеки, яка передбачає реалізацію сукупності важливих функцій. До основних функцій системи належать:

- Підтримка максимально безпечної, стабільної та ефективного поточного функціонування підприємства;
- Своєчасне прогнозування можливих загроз і ризиків, а також наслідків їхніх дій та розроблення цільових заходів зі зменшення негативних впливів на діяльність підприємства;
- Безризикове використання ресурсів та їх своєчасне повернення;
- Постійне нарощування потенціалу розвитку підприємства [5].

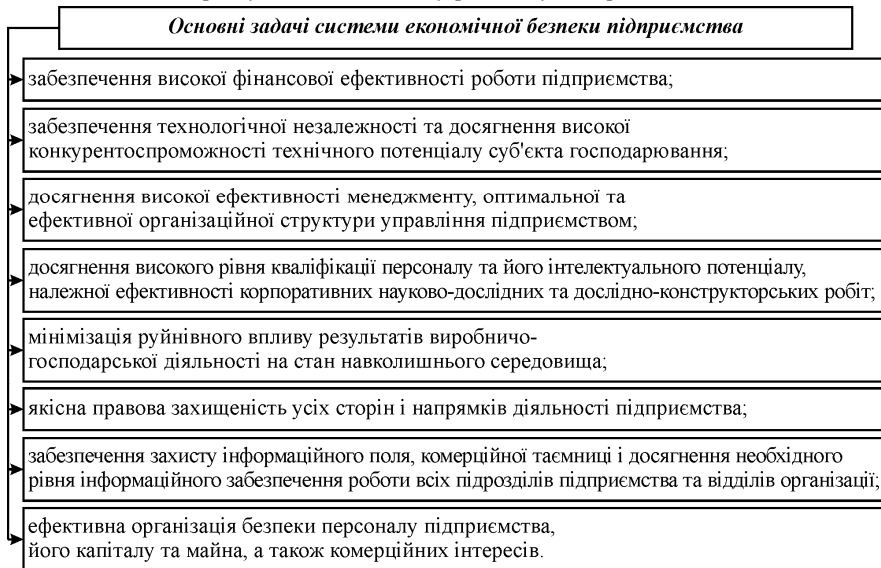

Рис. 1. Основні завдання системи економічної безпеки підприємства

Кожна з наведених функцій системи економічної безпеки підприємства деталізується наведеними вище функціональними завданнями (рис. 1), які потрібно вирішувати у процесі поточної діяльності. Опрацювання теоретичних джерел надало змогу розробити і сформулювати структуру механізму економічної безпеки

підприємства, виділивши найважливіші його елементи. Запропонована структура складається з трьох блоків: вхідного, внутрішнього та вихідного (рис. 2).

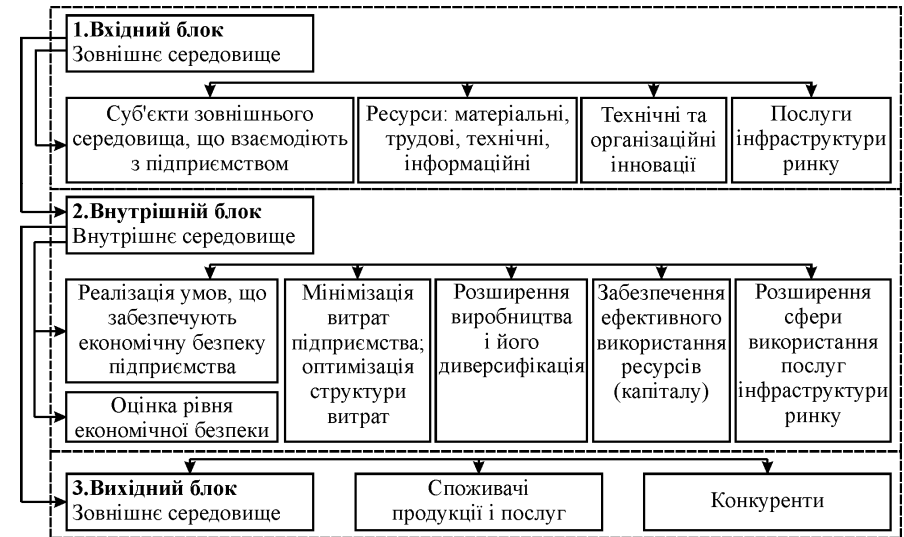

Рис. 2. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства

Основне призначення блоку 1 в умовах підприємства – мінімізація витрат придбаних ресурсів відповідної кількості і якості. Підприємство має можливість альтернативного вибору партнерів-постачальників ресурсів, окрім постачальників палива та енергії. Основне призначення блоку 2 – створення умов, що забезпечують економічну безпеку підприємства. Основною умовою виробничо-господарської діяльності підприємства є мінімізація його витрат. Забезпечити її можна заходами організаційного характеру, що забезпечують режим економії ресурсів, зміни в системі обслуговування виробництва, реалізацію зайвих ресурсів, оптимізацію структури витрат, впровадження нової техніки і технології. Внаслідок функціонування блоку 3 на основі функціонування товарно-грошових відносин із суб'єктами зовнішнього середовища (споживачами) підприємство здійснює реалізацію своєї продукції (послуг). Для забезпечення економічної безпеки підприємства інтереси споживача повинні збігатися з інтересами підприємства. Розбіжність може виникати тільки з приводу ціни продукції.

Система безпеки ефективна тільки тоді, коли нею відповідним чином управляють, підтримують її стабільне функціонування на всіх рівнях. Реалізація цих вимог до системи безпеки запобігає просочуванням конфіденційної економічної інформації з підприємства, порушенням комерційної таємниці, економічним диверсіям. Систему забезпечення економічної безпеки можна розглядати як комплекс заходів із локалізації різноманітних загроз і небезпек, що перешкоджають діяльності підприємства і його життєво важливим інтересам [4].

Висновки. За результатами проведеного дослідження було сформовано вимоги до системи економічної безпеки, принципи її проектування та організації. Також обґрунтовано цільові завдання, основні функції системи економічної

безпеки та визначено основні її під функції, що дадуть змогу логічно відстежувати вагомість основних і другорядних завдань економічної безпеки підприємства. Отримані результати поглиблюють та розкривають теоретико-методичні основи та є науковим підґрунтям для формування ефективного інструментарію створення системи економічної безпеки.

В умовах постійного нестабільного середовища єдиним шляхом досягнення забезпечення стану захищеності розвитку економічних систем є формування надійної системи безпеки, що вимагає реалізації цілого комплексу заходів. Відтак, надійна система безпеки є нічим іншим як об'єктивною вимогою сьогодення.

Література

1. Гузела О.І. Основи виробничого підприємництва : навч. посібн. / О.І. Гузела, І.П. Босак. – Львів : Вид-во Укр. акад. друкарства, 2011. – 380 с.
2. Іванова Н.С. Сучасні принципи забезпечення ефективної системи економічної безпеки підприємства / Н.С. Іванова. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.pu.if.ua/department/Finances/resource/file/36/2011-2/Іванова.pdf>.
3. Іванюта Т.М. Податковий менеджмент : навч. посібн. [для студ. ВНЗ] / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К. : Вид-во "Центр навч. літ-ри", 2009. – 256 с.
4. Орлик О.В. Напрямки формування надійної системи економічної безпеки суб'єктів господарювання / О.В. Орлик // Соціально-економічні аспекти розвитку економіки та управління : матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (16-17 січня 2014 р.). – Дніпропетровськ : Вид-во "ФОРМ Дробязко С.І.", 2014. – С. 306-309.
5. Сорокіна І.В. Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства / І.В. Сорокіна // Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журнал. – 2009. – № 12. – С. 114-122.

Кипчарская Я.М., Мальячук И.И. Теоретико-методические аспекты формирования системы экономической безопасности предприятия

Путем обобщения научных работ и по результатам собственных теоретических исследований доказана приоритетность формирования системы экономической безопасности для каждого субъекта хозяйствования как наиболее важного условия выживания и развития в современных условиях ведения бизнеса в Украине. Сформулированы требования к системе экономической безопасности предприятия, принципы ее проектирования и организации; рассмотрены функции системы экономической безопасности предприятия и детализировано их заданиями, что она должна решать; разработана структура механизма экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: система экономической безопасности предприятия, принципы, функции, задания, механизм экономической безопасности.

Kipcharska Ya.M., Malyarchuk I.I. Theoretical and Methodological Aspects of Enterprise Economic Security System Formation

The priority of forming economic security system of each entity as the most important condition for the survival and development in the modern realities of doing business in Ukraine is proved concerning summarizing scientific results and the results of their theoretical studies. Some requirements to the system of enterprise economic security, principles of it planning and organization are set; some functions of the system of enterprise economic security, and the tasks to be performed are researched; the structure of mechanism of enterprise economic security is developed.

Key words: system of enterprise economic security, principles, functions, tasks, mechanism of economic security.

УДК 336.225.3

*Здобувач І.В. Лецих¹; здобувач Н.Р. Олійник¹ –
Інститут регіональних досліджень НАН України*

ДОМІНАНТНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКІВ

Здійснено аналіз наявних теоретико-методологічних підходів до трактування категорій "ефективність" та "ефективність податкового контролю", критичний аналіз наявних методик оцінки останньої та вказано на недоліки у них. Запропоновано авторське бачення послідовності здійснення оцінки ефективності податкового контролю. На основі концептуальних підходів до оцінки ефективності податкового контролю названо основні чинники підвищення ефективності контрольно-перевірочної роботи. Встановлено, що основним ефектом податкового контролю мають бути: а) дотримання платника податків податкового законодавства та скорочення кількості податкових правопорушень; б) оптимізація рівня витрат на здійснення контрольно-перевірочної роботи, яка базується на соціально та економічно обґрунтованому кошторисі витрат з врахуванням особливостей сучасного етапу розвитку податкової системи та економіки загалом та орієнтується на забезпечення максимального рівня добровільної сплати податків; в) зниження рівня тінізації економіки.

Ключові слова: ефективність, податковий контроль, ефективність податкового контролю, адміністрування податків.

Постановка проблеми. Удосконалення фінансової системи України безпосередньо пов'язане з формуванням нової системи податкового контролю, значимість якого особливо зростає через низьку податкову культуру населення та суб'єктів підприємництва, значну тінізацію економіки. Разом з тим, актуальність питання підвищення ефективності податкового контролю зумовлене залежністю від ефективної системи податкового контролю умов для повномірною виконання податками своєї фіскальної функції – формування грошових ресурсів, економічного добробуту держави та її фінансової безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Численні аспекти вивчення науково-практичних проблем організації та проведення податкового контролю, визначення його ефективності знайшли своє відображення в низці праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, зокрема В. Бурцева [5], В. Жукова [17], С. Опенишева [17], А. Бірюкова [4], А. Шиш [21], А. Чередніченко [19] та ін. Однак дослідження наявних теоретичних підходів до ефективності податкового контролю та методик її оцінки, висвітлених у працях зазначених науковців, дало змогу виділити у них низку недоліків, зокрема: 1) застарілість та невідповідність сучасним вимогам функціонування податкової системи окремих нормативних значень показників оцінки ефективності податкового контролю; 2) однобока фіскальна орієнтованість податкового контролю, що виявляється у спрямованості останнього на нарощення обсягів донарахувань податків до бюджету без врахування причинно-наслідкових зв'язків ухилення платників податків від оподаткування; 3) відсутність дослідження тенденцій податкової дисципліни та податкової культури платників податків, чинників, що їх формують (наприклад зрозумілість норм законодавства, поінформованість платників податків тощо); 4) визначення наявними критеріями та показниками результативності податкового контролю без врахування способів досягнення цієї результативності.

¹ Наук. керівник: зав. сектору просторового розвитку, М.І. Мельник, д-р екон. наук